

Ali je kaj resnice v mitu, da je položaj arhitektk v Sloveniji enakopraven zaradi miselne in praktične dediščine socializma, da so slovenske ženske zaradi te dediščine poklicno bolj emancipirane?

Vesna V. Godina

Splošno znano je dejstvo, da je socializem vplival na ekonomsko osamosvojitve žensk. Ne samo v nekdanji socialistični Jugoslaviji, tudi v vseh ostalih socialističnih družbah je prišlo do hitre spremembe ekonomskega in socialnega položaja žensk. Socialistične družbe, ki so bile pred izvedbo socialističnih revolucij zaostale agrarne družbe, so morale za hiter ekonomski razvoj in družbene spremembe v družbene procese aktivno vključiti ženske. Povedano drugače: modernizacija in industrializacija sta bili v nekdanjih socialističnih družbah tako zahtevna in kompleksna procesa, da bi ju bilo nemogoče tudi le delno uresničiti, če v njihju ne bi sodelovale tudi ženske. Ženske so morale biti z vsemi svojimi sposobnostmi vključene tako v ekonomske kot tudi v vse ostale družbene procese, da so ti lahko uspeli. Ženska doma za štedilnikom je bila za socializem nefunkcionalno družbeno bitje. Nefunkcionalna pojava. Zato je bilo treba narediti vse, da se jo je vključilo v vse družbene procese in s tem v vse družbene spremembe, ki jih je načrtoval in izvajal socializem.

In to »vse« se je v praksi tudi izvajalo. Ženske so se v socializmu množično vključevale v delovne procese oziroma v sfero produkcije. Tisoče in tisoče žensk, ki so odrasle v vaških okoljih, je pričelo delati v tovarnah v mestih. Mnoge so se zaradi dela tudi preselile v mesta. Mnoge so zato hodile v šole. Dokončale ne le osnovnošolsko izobraževanje, ampak srednje šole. Tudi fakultete. Vse več jih je delalo magisterije ali doktorate znanosti. Vedno več in več jih je bilo mogoče najti na višjih, visokih in najvišjih družbenih položajih. Počasi, a marsikje hitreje kot na Zahodu in zanesljivo so višale svoj družbeni položaj. Počasi, a marsikje hitreje kot na Zahodu in zanesljivo so postajale del socialnih skupin z višjimi, visokimi in tudi najvišjimi družbenimi položaji. Mnoge so postale tudi del novih socialističnih elit. Mnoge in vedno bolj številne so se pojavljale na delih in položajih, ki so bili pred socializmom ali ob začetku socializma rezervirani zgolj za moške. In kjer žensk ni bilo najti. Razen morda kot kakšne izjeme. In to ne le v predsocialističnih družbah. Ampak tudi na Zahodu. Spomnimo se samo, da je bila Marie Curie ob začetku 20. stoletja prva profesorica na Sorboni. Ne na kakšni zakotni vzhodnoevropski instituciji. Tudi na razvitem in prosvetljenem Zahodu je bila torej še pred sto leti prisotnost žensk v poklicih in na položajih, na katerih so bile ženske v sedemdesetih ali osemdesetih letih 20. stoletja v socialističnih družbah normalno prisotne, redka. Ali celo nezamisljiva. Glede tega se je položaj žensk v 20. stoletju resnično izjemno spremenil. In v socialističnih družbah bolj kot na Zahodu. Spomnim se svojih prvih bivanj na Zahodu v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja. Ena od reči, ki me je resnično presenetila, je bilo neverjetno število izobraženih in diplomiranih žensk, ki so po poroki ali po rojstvu otroka ostale doma. Ko sem to primerjala z našo, slovensko socialistično normalnostjo, je bila razlika ogromna: v socialistični Sloveniji so skoraj vse ženske, ki sem jih poznala, delale, in to kljub temu, da so bile poročene in/ali da so bile mame, na Zahodu pa so skoraj vse kljub zaključenim šolam in/ali diplomam čepale doma.

To razliko so nekatere vzhodnonemške feministke po združitvi z Zahodno Nemčijo tudi javno komentirale: antropologinjam postsocializma so tako povedale, da so to, za kar se borijo feministke v Zahodni Nemčiji, same v socializmu že imele. Namreč delo. Plačo. Ekonomsko samostojnost. In ko jim je postsocializem to vzel – prav ženske so bile namreč v uničenju nekdanje socialistične ekonomije v postsocializmu tiste, ki so bolj množično kot moški izgubile delo, in to trajno, kar je

pomenilo ukinitve njihove v socializmu že samoumevne ekonomske samostojnosti in enakopravnosti – so bile prav ženske tiste, ki so ob tej izgubi intenzivno trpele. Antropologija postsocializma je popisala to trpljenje, enako pa tudi načine, ki so jih ženske, ki so v socializmu imele ekonomsko samostojnost in enakopravnost, razvile kot odgovore na to nepričakovano, nenačrtovano in nezaželeno spremembo. Ženske, ki so v postsocializmu izgubile delo, so svojo ekonomsko samostojnost v socializmu videle kot svobodo. Izgubo dela v postsocializmu pa kot izgubo svobode. In to ne glede na to, kako težka dela so morda v socializmu opravljale.

Slovenija je bila že v času socializma, ko je šlo za položaj žensk v družbi, v marsičem izjemna. Tudi zaradi omejenih virov delovne sile – Slovencev in Slovenk je bilo vedno malo, tako v predsocialističnem obdobju kot tudi v socializmu in postsocializmu – je bilo v Sloveniji v času socializma ženske treba vključiti v vse vidike družbe in v vse družbene procese, za katere so le pokazale voljo in interes. Moških Slovencev je bilo preprosto premalo za vse, kar je bilo treba v socializmu storiti. In postoriti. Zato so v socializmu v Sloveniji ženske ne le izjemno hitro napredovale po doseženi izobrazbi, ampak so se tudi morda hitreje kot v drugih socialističnih družbah, v katerih je bilo delovne sile več, uveljavljale v tako imenovanih »moških poklicih«. Ki so zato v socialistični Sloveniji precej hitro prenehali biti »moški poklici«. Še posebej to velja za poklice, ki niso bili telesno naporni in (pre)zahtevni. Naj to spremembo ilustriram s primerom iz svoje družine: ko je moja mama po končani drugi svetovni vojni hotela postati arhitektka, je bilo to še družbeno nesprejemljivo, saj je bil to »moški poklic«, zato ji je dedek to preprečil. Ko sem o tem v gimnaziji razmišljala jaz, je bila to za dekle povsem normalna poklicna izbira. In poklicna možnost. In seveda za tiste, ki so se to odločile postati, tudi povsem normalen poklic za žensko. OK: delati v rudniku ali na žerjavu morda tudi v socialistični Sloveniji za žensko ni bil ravno normalen poklic, a postati univerzitetna profesorica, zdravnica, arhitektka in podobno je le v nekaj desetletjih postalo povsem normalna ženska poklica izbira. In povsem normalen ženski poklic.

Zato je moj odgovor na vaše vprašanje, ali je kaj resnice v mitu, da je položaj arhitektk v Sloveniji enakopraven zaradi miselne in praktične dediščine socializma, da so slovenske ženske zaradi te dediščine poklicno bolj emancipirane, pritrdilen. Celó več: v resnici ne gre za mit. Ampak za praktično doživetje izkušnje. Ki so jo poznale in o njej poročale tudi ženske, ki so imele v socializmu bistveno slabši položaj kot slovenske socialistične arhitektke. Na primer tekstilne delavke na Poljskem. Tekstilne delavke v Mariboru. Itd. Preprosto: ženske so imele v socializmu, ko gre za poklicne kariere in vrste poklicev, ki so jih lahko opravljale, enako kot tudi, ko gre na primer za stabilnost delovnih mest in za službe z redno zaposlitvijo za nedoločen čas s polnim delovnim časom, bistveno boljši položaj, kot ga imajo danes. V socializmu je bilo nezamisljivo, da bi na tisoče žensk, ki bi hotele delati, ne dobilo dela. Ali da bi na tisoče diplomantk, magistrantk in doktorantk, ki bi želele dobiti službo, ostalo brez nje. Da bi bile obsojene na dolgoletno, morda celo vseživljenjsko prekarnost. To današnje skoraj že normalizirano stanje je rezultat logike kapitala. In kapitalizma. Takrat, v socializmu, pa je bilo delo žensk potrebno. In pomembno. Marsikje bolj kot danes. Tu gre za dediščino socializma, ki jo moramo, enako kot na nekaterih drugih področjih (na primer ko gre za pravico do abortusa), nujno ohraniti. In se boriti zoper sleherni poskus, da bi nam bilo tisto, kar smo v socializmu že dosegli, odvzeto.